

Jolanta Cichowska

ROLA LASU I ZBIORNIKÓW WODNYCH W ROZWOJU USŁUG AGROTURYSTYCZNYCH

THE ROLE OF FOREST AND WATER PONDS IN DEVELOPMENT OF AGROTOURIST FARMS SERVICES

Streszczenie

Na podstawie uzyskanych wyników badań stwierdzono, że lasy, obok zbiorników wodnych są magnesem silnie przyciągającym i pożądanym, a stworzenie dodatkowych atrakcji wokół nich łatwiejsze. Brak lub znaczne oddalenie tych zasobów od gospodarstw, wymaga od ich właścicieli już większej inicjatywy. Kreowana świadomość korzystnego wpływu środowiska naturalnego i otoczenia wsi na zdrowie człowieka rodzi podstawę do przekonania, że obszary leśne będą odgrywały coraz większą rolę w budowaniu pakietów agroturystycznych. Dostrzeżono ich pozytywną rolę na polu wychowawczym i edukacyjnym, co może skutkować kształtowaniem postaw proekologicznych wśród przebywających na wypoczynku gości.

Słowa kluczowe: agroturystyka, rekreacja, obszary leśne, zbiorniki wodne

Summary

Based on the obtained studies it was stated that the forest, just after the water basins, is like a magnet very attractive and desirable, and creating new attractions around them is easier. The lack or significant distance of these resources from the farms makes their owners be more creative. Created awareness of the advantageous influence of the natural environment and the countryside on the human's health makes the basis to the conviction that the woods areas will be playing bigger role in building up agricultural packages. The positive role in the educative field has been noticed which may take effect in creating pro-ecological attitudes among the guests using the leisure.

Key word: agrotourism, recreation, forest areas, water ponds

WSTĘP

W sąsiedztwie lasu występuje wiele alternatywnych miejsc wypoczynku. Jednym z nich są niewątpliwie obszary wiejskie, na których to od wielu lat rozwija się działalność agroturystyczna. Ta forma wypoczynku cieszy się dużym zainteresowaniem wśród potencjalnych ich nabywców. Pobyt w gospodarstwie agroturystycznym stanowi nie tylko doskonałą okazję do poznania życia na wsi, ale również daje możliwość obcowania z przyrodą. Położenie kwater w sąsiedztwie kompleksów leśnych ma wyjątkowe znaczenie dla rekreacji czynnej. Jak podkreśla Guzik [2005] las bogaty w swą różnorodną roślinność jest źródłem wyjątkowych doznań estetycznych dla turystów.

Celem niniejszego opracowania jest ustalenie związku między jakością oraz różnorodnością oferty produktów agroturystycznych a obecnością lasów i zbiorników wodnych. Tematyka nabiera istotnego znaczenia, zwłaszcza w kontekście położenia gospodarstw na terenach o niższych walorach przyrodniczych. Przeanalizowano, jak odległość lasu oraz wody od gospodarstwa agroturystycznego wpływa na jego ofertę. Prześladowano też edukacyjną rolę lasu w kreowaniu usługi.

METODY I ZAKRES BADAWCZY PRACY

Zakres przestrzenny opracowania obejmuje wybrane obszary województwa kujawsko-pomorskiego, w których rozwija się agroturystyka. W sposób szczególny uwzględniono obszary charakteryzujące się niższymi walorami przyrodniczymi - obniżoną atrakcyjnością komponentów środowiska z punktu widzenia pełnienia funkcji turystycznej.

Badania przeprowadzono w 14 powiatach: aleksandrowskim, chełmińskim, golubsko-dobrzyńskim, grudziądzkim, inowrocławskim, lipnowskim, nakielskim, radziejowskim, rypińskim, sępoleńskim, toruńskim, wąbrzeskim, włocławskim oraz żnińskim. Doboru tych jednostek dokonano na podstawie przeprowadzonej przez Iwickiego [1998] typologii gmin, dla których ustalono ostatecznie trzy cechy diagnostyczne: potencjał walorów wypoczynkowych, zagospodarowanie turystyczne i stopień przekształceń antropogenicznych. Dla każdej z nich wyróżniono trzy kategorie uwzględniające stopień ich przydatności do pełnienia funkcji turystycznej [Cichowska 2008].

Przeprowadzona analiza potencjału walorów wypoczynkowych i typów turystycznych występujących w gminach, pozwoliła wyodrębnić obszary (grupy gmin) o małych i miejscami średnich wskaźnikach. Wymienione gminy przyjęto do badań. Było ich 41. Rozlokowane były w obrębie 14 wymienionych wcześniej powiatów. Dla większości z nich dominował potencjał walorów wypoczynkowych mały - III kategorii.

Badanie miało charakter wyczerpujący, tzn. wzięto pod uwagę wszystkie gospodarstwa agroturystyczne mieszczące się na terenie wytypowanym do badań. Dane uzyskane zostały w wyniku bezpośrednich wywiadów z właścicielami 78 gospodarstw. Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu, który składał się z VI działów zawierających 72 pytania. Informacje z działu II, III i VI ankiety pozwoliły poznać bazę rekreacyjną gospodarstw, możliwości organizowania w nich czynnego wypoczynku (nauka tradycyjnego rzemiosła; nauka przetwórstwa płodów rolnych; towarzyszenie w pracach gospodarskich; wspólna praca w ogrodzie; biesiadowanie przy ognisku; wędkowanie; wiosłowanie; basen; brodzik dla dzieci; boisko do gier zespołowych; plac zabaw dla dzieci; jazda na kucyku; nauka przyrządzania potraw; inne, które respondent miał podać) i atrakcji głównych, które stanowiły wyróżnik oferty (gry, zabawy i ćwiczenia; jazda konna z instruktorem; sporty ekstremalne; łowienie ryb; ogniska z atrakcjami, grillowanie; przyjazd wraz ze zwierzętami; wyciąg narciarski; kuli; grzybobranie; biesiadowanie przy muzyce ludowej; poznanie folkloru wiejskiego; korzystanie z ciszy, spokoju; malowniczość krajobrazu przyrodniczego i kulturowego; bogactwo zabytków historycznych i architektury; zwiedzanie okolicy z przewodnikiem; pokazy rękodzielnictwa; leczenie niekonwencjonalne; uczestnictwo w pracach gospodarskich; korzystanie z internetu; inne - podać jakie). Dodatkowo uwzględniono możliwości wypoczynku poza gospodarstwem (dla osób dorosłych i dzieci), które organizuje sam gospodarz (imprezy plenerowe; szlaki turystyczne piesze; szlaki turystyczne rowerowe; ścieżki edukacyjne; wycieczki rowerowe; jazda konna; przejażdżki bryczką; żeglowanie; wiosłowanie; spływy kajakowe; miejsca piknikowe; obserwacje ptaków, podpatrywanie zwierzyny leśnej; wyprawa na polowanie; muzea, izby regionalne; zabytki historyczne; wieże widokowe; inne - podać jakie). Na podstawie wyników ankiety podjęto próbę ustalenia czynników sprzyjających i ograniczających rozwój agroturystyki z punktu widzenia omawianego celu pracy. Ponadto odniesiono się do cech wyróżniających te gospodarstwa w powiązaniu z lasem i zbiornikami wodnymi.

Niektóre analizy zostały przeprowadzone w oparciu o podział gospodarstw według prowadzonej przez nie działalności (rolniczej i pozarolniczej) lub jej brak. W toku prowadzonych analiz zauważono, że wiele gospodarstw oferujących usługi agroturystyczne nie trudniło się działalnością rolniczą albo korzyści dochodowe czerpało z innych źródeł zarobkowania niż produkcja rolna. Informacje te stanowiły podstawę do wnioskowania, że poprzez wyraźny brak immanentnego ich związku z czynnym gospodarstwem rolnym nie spełniają założeń agroturystyki. Zgodnie, bowiem z przyjętą przez autorkę pracy definicją „agroturystyki” (forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem: przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym [Drzewiecki 2002]) i cech gospodarstwa modelo-

wego (położenie gospodarstwa na terenie wiejskim; pobyt gości w czynnym gospodarstwie rolnym, w którym dochód z agroturystyki stanowi źródło uboczne; zróżnicowane możliwości rekreacji czynnej; udział w życiu gospodarzy i społeczności wiejskiej; ograniczenie wynajmu do 5 pokoi) [Cichowska 2008] okazało się, że nie wszystkie badane jednostki spełniały te przesłanki.

Dane odnoszące się do gruntów leśnych znajdujących się w granicach administracyjnych gmin zostały przeanalizowane w roku 2005 z uwagi na trudności uzyskania takich statystyk w ujęciu najnowszym. Najczęściej dane ujmują jednocześnie grunty leśne terenów wiejskich łącznie z miejskimi. Przyjęcie wcześniejszych statystyk nie zakłóca całości analiz, albowiem na przestrzeni ostatnich lat wskaźnik lesistości województwa kujawsko-pomorskiego nie uległ znacznemu zwiększeniu.

Praca stanowi wycinek szeroko realizowanych badań, dotyczących czynników rozwoju agroturystyki na obszarach o obniżonej atrakcyjności przyrodniczej.

WYNIKI I DYSKUSJA

W obszarze objętym badaniem zasoby przyrodnicze (w tym leśne) przydatne do wykorzystania rekreacyjnego występują wyspowo, głównie na obrzeżach województwa kujawsko-pomorskiego. Zalicza się do nich rejon południowo-wschodniej części Pojezierza Dobrzyńskiego (obejmujący Jezioro Urszulewskie i jeziora w okolicy Skępego); rejon Pojezierza Gostynińskiego z kompleksem lasów i położonymi na jego obrzeżach jeziorami; okolice jeziora Ostrowitego; rejon jeziora Gopło oraz rejon Pojezierza Żnińskiego [Iwicki, Łojewski 1999]. Pozostałe tereny posiadają już zdecydowanie mniejsze skupiska zasobów przyrodniczych (na ogół o niewielkim znaczeniu), ale uwzględnianymi w lokalnych prognozach rozwoju turystyki w przyszłości. Dotyczą przede wszystkim teras nadrzecznych, pojedynczych jezior i niewielkich kompleksów leśnych. Wśród obszarów największy wskaźnik lesistości cechuje gminy wiejskie głównie w powiatach: toruńskim (34,1%), sępoleńskim (24,5%), nakielskim (23,5%) i lipnowskim (22,1%), najniższy zaś - z uwagi na uwarunkowania rozwoju rolnictwa - radziejowskim (4,7%), chełmińskim (6,7%) i wąbrzeskim (7,9%). Najbardziej zalesione są obszary wysoczyzn morenowych, z glebami o najwyższej przydatności rolniczej.

Patrząc na krainy geograficzne najslabiej zalesionymi są: Równina Inowrocławska, Pojezierze Chełmińskie oraz Pojezierze Kujawskie (rys.1). Łącznie w obszarze badań znajduje się 210770,82 ha lasów, co stanowi 50,7% wszystkich lasów w województwie i 52,4% lasów obszarów wiejskich. Daje się jednak zauważyć, że omawiane wskaźniki lesistości są na terenach wiejskich objętych analizą zdecydowanie niższe aniżeli te w rejonach o dużej atrakcyjności turystycznej. Tam oscylują one na poziomie 48,6% w powiecie tucholskim, 41,0% powiecie bydgoskim oraz 35,6% powiecie świeckim.

Średni wskaźnik lesistości dla badanych obszarów wiejskich wyniósł 16,2% i był o 18,7% niższy w porównaniu z terenami wiejskimi nie ujętymi w analizach. Ponadto wykazał niższą (o 7,2%) wartość w porównaniu do średniej ogółem dla wsi województwa, jak i całego jego obszaru. Na tle kraju (28,8%) lesistość województwa kujawsko-pomorskiego kształtuje się na poziomie 23,1%.

Pod względem struktury siedliskowej na obszarze województwa dominuje bór świeży, niemniej licznie występują bór mieszany świeży oraz lasy świeże i mieszane, przy czym w składzie gatunkowym drzewostanów największy jest udział sosny. Jej przewagę obserwuje się na obszarach o dużej atrakcyjności turystycznej, z wyjątkiem rejonu Brodnicy. Natomiast tam, gdzie prowadzono badania, drzewostan jest zróżnicowany z przewagą liściastego (Sępólna, Wąbrzeźna i Grudziądz). Patrząc na strukturę własności, lasy publiczne stanowią zdecydowaną większość - 89,3%. Własność terenów leśnych ma istotne znaczenie z punktu widzenia ich użytkowania i zagospodarowania turystycznego. Własność może ograniczać bardzo często turystom możliwości korzystania z tego waloru, będącego dla nich przecież źródłem wyjątkowych doznań estetycznych.

Ważnym elementem uatrakcyjniającym krajobraz badanego obszaru są liczne jeziora genezy polodowcowej, rozmieszczone dość równomiernie (za wyjątkiem środkowej jego części). Znaczące akweny to Jezioro Gopło, zbiorniki Pakoski (w powiecie inowrocławskim) i Włocławski, Jezioro Głuszyńskie (teren powiatu włocławskiego) i Jezioro Żnińskie Duże. Mają one wielofunkcyjne znaczenie i różną przydatność do rozwoju funkcji turystycznej.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż wszyscy właściciele wskazują turystom odległość swoich kwater od zbiorników wodnych i lasu. W przypadku 39 gospodarstw goście mają możliwość wypoczynku nad rzeką lub jeziorem w odległości do 0,5 km. Dla 20 gospodarstw zbiorniki wodne położone są w odległości od 0,5 - 2,0 km, a w 23 już powyżej 2,0 km (tab. 1). Bezpośrednio nad jeziorem umiejscowionych jest 18 kwater (10 z grupy prowadzących działalność rolniczą, 4 - działalność rolniczą i pozarolniczą, 1 z tych trudniących się działalnością wyłącznie pozarolniczą oraz 3 nie zajmujące się żadną działalnością), a nad samą rzeką cztery.

Więcej niż połowa właścicieli gospodarstw agroturystycznych (44) podała, iż w niedalekiej odległości (do 0,5 km) od ich domostw znajdują się tereny leśne. Dalszych 29 wskazało na odległość powyżej 0,5 km (z tego 18 powyżej 2,0 km). Wśród walorów przyrodniczych dostępność do lasu (jak i wody) może odgrywać często decydującą rolę przy wyborze oferty wypoczynku. Z przeprowadzonych badań wynika, iż spośród wszystkich przebadanych gospodarstw w 6, te dwa walory oddalone były powyżej 2,0 km. W przypadku 23 gospodarstw zwraca uwagę położenie w różnych odległościach od parku krajobrazowego (tab. 1).

1, 2, 3 - obszary nieobjęte badaniem
1, 2, 3 - area where the studies did not take place

- I - **makroregion Pojezierze Południowopomorskie**; mezoregiony: Ia - Bory Tucholskie, Ib - Wysoczyzna Świecka, Ic - Dolina Brdy, Id - Pojezierze Krajeńskie
- II - **makroregion Dolina Dolnej Wisły**; mezoregiony: IIa - Dolina Fordońska, IIb - Kotlina Grudziądzka, IIc - Dolina Kwidzińska
- III - **makroregion Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie**; mezoregiony: IIIa - Pojezierze Chełmińskie, IIIb - Dolina Drwęcy, IIIc - Pojezierze Dobrzyńskie, IIId - Pojezierze Brodnickie, IIIE - Garb Lubawski, IIIf - Równina Urszulewska
- IV - **makroregion Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka**; mezoregiony: IVa - Kotlina Toruńska, IVb - Kotlina Płocka, IVc - Dolina Środkowej Noteci
- V - **makroregion Pojezierze Wielkopolskie**; mezoregiony: Va - Równina Inowrocławska, Vb - Pojezierze Kujawskie, Vc - Pojezierze Gnieźnieńskie, Vd - Pojezierze Chodzieskie
- VI - **makroregion Pojezierze Iławskie**
- VII - **makroregion Nizina Południowowielkopolska**; mezoregion: VIIa - Wysoczyzna Kłodzka

Źródło: Przyroda województwa kujawsko-pomorskiego [2001].
Source: The Nature of kujawsko-pomorskie province [2001].

Rysunek 1. Podział województwa na fizycznogeograficzne makroregiony i mezoregiony
Figure 1. The division of the voivodeship into physic-geographical macroregions and mezoregions

Tabela 1. Położenie w odległości od gospodarstw agroturystycznych miejsc mogących zainteresować turystów**Table 1.** Position in distance from agroturistical farms-the places of potential interest of the tourists

Grupy gospodarstw wg prowadzonej działalności Groups of farms according to the type of activity	Odległość od gospodarstwa w km Distance from farm in km											
	do (to) 0,5				0,5 - 2,0				pow.(above) 2,0			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
rolnicza (farming)	22	23	10	11	11	6	0	5	12	12	1	11
rolnicza i pozarolnicza farming and other	8	6	2	4	3	5	1	3	5	3	1	5
pozarolnicza (not farming)	3	7	3	4	2	0	0	1	3	0	1	0
nieprowadzące żadnej działalności no activity	6	8	3	1	4	0	0	4	3	3	1	3
razem (total)	39	44	18	20	20	11	1	13	23	18	4	19

1-rzeka, jezioro, 2-las, 3-park krajobrazowy, 4-polowania
1-river,lake, 2-forest, 3-landscape park, 4-hunting

Dodatkowo zbadano czy odległość od gospodarstwa takich walorów przyrodniczych jak las czy woda, wpływa na liczbę organizowanych w nich atrakcji głównych i możliwości czynnego wypoczynku (tab. 2). Jak już wspomniano zaledwie 6 gospodarstw położonych było w znacznej odległości od tych komponentów środowiska. Przeciętnie zapewniały one gościom blisko 7 atrakcji (spośród 20 zaproponowanych w kwestionariuszu), 4,6 - możliwości aktywnego spędzenia w nich czasu (z 14 możliwych) oraz niewiele, bo 1,2 form wypoczynku organizowanych przez samego właściciela (z 17 wymienionych podczas badania). Ci gospodarze pod tym względem wykazywali mniejszą kreatywność i inicjatywność, co usługodawcy, których kwatery umiejscowione były w odległości powyżej 2,0 km od jednego z tych walorów (tab. 2). Tam, gdzie tylko obszary leśne są w znaczącym oddaleniu, a bliżej znajdują się zbiorniki wodne - przeciętnie organizowano więcej możliwości wypoczynku i atrakcji. Dużo więcej (odpowiednio 9,2; 7,7; 3,3) aniżeli w przypadku sytuacji odwrotnej do powyższej, gdzie odnotowano dalekość zbiorników wodnych (7,7; 5,7; 2,0) i w odniesieniu do kwater analizowanych wcześniej, gdzie las i woda nie występują bliżej niż 2,0 km.

Rozpatrując te kwestie pod kątem prowadzonej przez gospodarstwa działalności zauważamy, że gospodarstwa łączące turystykę z rolnictwem i nietrudniące się działalnością rolniczą, muszą wykazywać się dużą większą pomysłowością z uwagi na oddalenie omawianych walorów przyrodniczych. Niemniej nie wykazywały one dużo większej kreatywności w tym względzie od tych, które las i wodę miały w pobliżu. Mogło to wynikać z braku pomysłu na dodat-

kową usługę, albo całkowitej bierności. Gospodarstwa mające w pobliżu jezioro, rzekę bądź tylko las czyniły więcej prac, by zapewnić gościom atrakcyjny wypoczynek. Zapewne bliskość tych walorów wpływała na zdecydowanie o możliwości poszerzenia oferty. W przypadku możliwości czynnego wypoczynku, związanego z wodą 76,9% ankietowanych zapewnia urlopowiczom wędkowanie, a 38,5% wiosłowanie. Oprócz czynnej rekreacji, istotną rolę odgrywa również poznawanie walorów przyrodniczych w obrębie akwenów. Dlatego też gospodarze silnie uczestniczą w procesie organizowania gościom wypoczynku.

Tabela 2. Oddalenie gospodarstwa od walorów przyrodniczych (las, woda) a organizowane w nim możliwości wypoczynku i główne atrakcje

Table 2. The distance of the farms from natural virtues (forest, water) compared with leisure possibilities and main attractions

Liczba gospodarstw według prowadzonej działalności Number of farms according to the type of activity	Wyszczególnienie (średnia liczba) w gospodarstwie: Specification (average number) in farm		
	głównych atrakcji* main attractions*	możliwości czynnego wypoczynku** possibilities of active recreation**	form wypoczynku organizowanych przez samych gospodarzy*** leisure forms organised by the hosts***
las, jezioro lub rzeka oddalone od gospodarstwa powyżej 2,0 km forest, lake or river distanced from the farm above 2,0 km			
rolnicza (farming) 5	7,0	4,7	1,3
nieprowadzące żadnej działalności (no activity) 1	5,0	4,0	1,0
razem (total) 6	6,6	4,6	1,2
tylko jezioro lub rzeka oddalone od gospodarstwa powyżej 2,0 km only lake or river distanced from the above 2,0 km			
rolnicza (farming) 8	8,4	6,7	2,6
rolnicza i pozarolnicza (farming and other) 5	8,0	5,2	1,8
pozarolnicza (not farming) 3	7,0	5,0	2,6
nieprowadzące żadnej działalności (no activity) 2	5,5	4,0	0,0
razem (total) 18	7,7	5,7	2,0

Liczba gospodarstw według prowadzonej działalności Number of farms according to the type of activity	Wyszczególnienie (średnia liczba) w gospodarstwie: Specification (average number) in farm		
	głównych atrakcji* main attractions*	możliwości czynnego wypoczynku** possibilities of active recreation**	form wypoczynku organizowanych przez samych gospodarzy*** leisure forms organised by the hosts***
tylko las oddalony od gospodarstwa powyżej 2,0 km only forest distanced from the above 2,0 km			
rolnicza (farming) 8	9,9	8,4	2,7
rolnicza i pozarolnicza (forming and other) 3	10,3	8,0	5,7
nieprowadzące żadnej działalności (no activity) 1	8,0	2,0	1,0
razem (total) 12	9,2	7,7	3,3

*spośród 20, ** z 14 i *** 17 zaproponowanych w kwestionariuszu

* among 20, ** with 14 and *** 17 proposed in the questionnaire

W tym zakresie okazała się aktywna grupa 62,8% badanych. Właściciele gospodarstw agroturystycznych są w tym względzie bardzo elastyczni i pozwalają gościom wybrać te atrakcje (zarówno związane z wodą, jak i lasem), które mają składać się na ich pobyt i które oni sami (po wcześniejszych uzgodnieniach) im zorganizują.

Jak wynika z przedstawionych danych w tab. 2, budowanie pakietów agroturystycznych w oparciu o występowanie zbiorników wodnych jest dużo łatwiejsze. Niemniej badania udowodniły, że elementem podnoszącym atrakcyjność gospodarstwa agroturystycznego może być również las. Wiele podmiotów dąży bowiem do osiągnięcia odpowiedniej jakości, uwypuklając ten walor w swojej ofercie. I tak 44,9% ankietowanych wśród możliwości czynnego wypoczynku poza zagrodą proponuje obserwację ptaków i podpatrywanie zwierzyny leśnej. Ci sami agrogosparze zgodnie stwierdzili też, że sami organizują turystom tego rodzaju atrakcję i aktywnie w niej uczestniczą.

Gotowość zorganizowania polowania zgłosiło 10,2% badanych, a oprowadzanie po ścieżkach edukacyjnych 4,1%. I choć w tych przypadkach jest to niewielki odsetek wskazań, to jednak pozytywnie oceniony ze względu na znajomość pobliskiego terenu i chęć budowania w oparciu o te elementy swojego produktu. Duża część respondentów (60,3%) zwróciła uwagę, że w pobliżu ich domostw organizowane są przez myśliwych polowania. Dokonała takiego wyszczególnienia wśród możliwości czynnego wypoczynku poza zagrodą. Co ciekawe tylko jeden gospodarz spośród wszystkich przebadanych ma wyspecjali-

zowany produkt agroturystyczny związany z tym aspektem. Jego oferta jest skierowana do myśliwych i to gości ze Skandynawii. W zależności od potrzeb, aż 26,5% usługodawców ma możliwość zorganizowania przejażdżek konnych, wykorzystując w tym celu przygotowane ścieżki. Wypoczynek w „siodle” jest coraz chętniej organizowaną formą wypoczynku, pozwalającą poznać walory przyrodnicze okolic pobytu. W zakresie spędzania wolnego czasu gospodarstwa wskazały również wykorzystanie szlaków turystycznych rowerowych (71,8%) i pieszych (66,7%). Aż 38,8% usługodawców zabiera gości na wycieczki rowerowe. Tego typu wyprawy zachęcają nie tylko do spędzenia czasu na łonie natury, ale również poznania walorów obszarów leśnych.

Możliwość grzybobrania jest kolejnym elementem atrakcyjności usługi, związanej z lasem. Zaproponowało ją 45 gospodarzy, tj. 57,7% ogółu. Co ciekawe grzybiarze są bardzo chętnie widzianą grupą turystów, albowiem 36 ankietowanych gospodarstw, kieruje konkretnie do nich oraz miłośników przyrody swoją ofertę. Jedno gospodarstwo w ciągu roku odwiedza średnio 71 osób wykazujących zainteresowania takim sposobem wypoczynku.

Pozycję lasu jako ważnego elementu atrakcyjności turystycznej wzmacnia możliwość realizacji funkcji edukacyjnej i wychowawczej. Usługodawcy stosują aktywne, standaryzowane metody edukacji ekologicznej. Lekcje o różnych blokach tematycznych prowadzą w naturalnym wiejskim środowisku. Zielone szkoły, zajęcia plenerowe (np. wyprawa po skarb do lasu, warsztaty malarские), organizowanie minii muzeów „zwierząt” to tylko nieliczne z przykładów odnotowanych w trakcie prowadzonych badań. Wyróżnikiem jednego z gospodarstw i jednocześnie zbliżającym do poznania leśnych walorów przyrodniczych jest jego położenie na terenie rezerwatu. Zdaniem właściciela to aspekt wyjątkowy, pozwalający zwrócić uwagę turystów na ważność w przyrodzie obszarów chronionych.

Las odgrywa bardzo ważną rolę w procesie kształtowania produktu agroturystycznego. Usługodawcy zdają sobie z tego sprawę i wpisują ten walor w wyróżnik swojej oferty. Podkreślają, że malowniczość krajobrazu przyrodniczego (62,8% ankietowanych gospodarstw) jest atrybutem agroturystyki. Dodatkowo ich zdaniem bliskość lasu jest elementem atrakcyjności przekładającym się na spokój i ciszę, z której mogą skorzystać potencjalni turyści. Takiej odpowiedzi udzieliło 88,5% badanych. Blisko połowa ankietowanych stwierdziła też, że ich gospodarstwa położone są w atrakcyjnym terenie. To ciekawe spostrzeżenie w kontekście położenia kwater na obszarach o niższych walorach przyrodniczych. I choć są to ich subiektywne odczucia, to niezmiernie ważne dla odpowiedniej identyfikacji otrzymanych wyników.

Niewątpliwie daje się zauważyć, że gospodarstwa upatrują pozytywnych możliwości rozwoju agroturystyki w zasobach leśnych i walorach krajobrazowych swojej okolicy. Spośród 78 badanych gospodarstw w 60 z nich oceniono je korzystnie (w 41,0% uznano, iż są one dobre, a 35,9% bardzo dobre).

Dostrzeżono także, iż rozwój produktu agroturystycznego prowadzi do ochrony krajobrazu oraz zachowania czystego środowiska. Tym wszystkim elementom przypisywano ważne i bardzo ważne znaczenie.

Niewątpliwie rangę oferty podnoszą obszary prawnie chronione. Co ciekawe 50% ankietowanych dostarcza wiedzy na ich temat. Udostępnia też swoim gościom przewodniki, prospekty i mapy okolicy. Najwyższą pod względem prawnym formą ochrony na badanym obszarze są rezerwaty przyrody. Największe ich powierzchnie koncentrują się w powiecie Włocławek (11069,3 ha), Inowrocław (6707,4 ha) i Radziejów (1037,0 ha). Z punktu widzenia agroturystyki istotną rolę odgrywają również parki krajobrazowe, jak np. „Nadgoplański Park Tysiąclecia” (powiat inowrocławski i radziejowski) - chroniony z uwagi na miejsca łęgowe ptactwa wodnego, błotnego i łądowego oraz walory krajobrazowe.

W obszarze opracowania, najwyższym udziałem powierzchni prawnie chronionych oraz relatywnie wysokim wskaźnikiem lesistości cechują się powiaty: sępoleński (odpowiednio 1 i 2 lokata), toruński (5 i 1), golubsko-dobrzyński (2 i 5) oraz lipnowski (4 i 4). Tymczasem plasujący się na 3 miejscu z uwagi na odsetek obszarów prawnie chronionych powiat chełmiński - pod względem lesistości zajmuje 13 pozycję, a odwrotną sytuacją do niego odznacza się powiat nakielski. Jednocześnie sępoleński zajmuje 7, toruński 2, golubsko-dobrzyński 9, lipnowski 5, chełmiński 12, a nakielski 4 lokatę pod względem wielkości ich powierzchni.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że walor przyrodniczy, jakim jest las i budowanie wokół niego licznych atrakcji, zachęca do odwiedzania gospodarstw i uprawiania różnych form turystyki. Ewidentnie daje się zauważyć jego istotną rolę na polu edukacyjnym. Podobnych spostrzeżeń dostarcza Józefek [2009], podkreślając, że istotną rolę w rozwoju turystyki w lasach powinno stanowić powiązanie celów edukacyjnych z rekreacją. Zdaniem Guzika [2005] wszystko to przygotowuje do naukowego poznania lasu na różnych poziomach świadomości i wiedzy. Zupełnie inaczej przedstawiają pomysły na przyciągnięcie turystów Ryan i in. [2006], uzyskując niekiedy podobne rezultaty do prezentowanych w niniejszej pracy. Opisują pakiety związane z edukacją, a w ramach proponowanych aktywności na zewnątrz - polowania. Udostępnianie map i folderów gościom, orientacja gospodarzy co do rozmieszczenia leśnych walorów kulturowych w swojej okolicy to atuty badanych gospodarstw, które podobnie często wskazywane były przez respondentów z województwa zachodniopomorskiego [Krupińska 2005]. Analizowane gospodarstwa położone były najczęściej w pobliżu łąk i lasów, z małym dostępem do akwenów wodnych. Nie dostrzeżono różnic w ich lokalizacji w stosunku do kwater charakteryzowanych przez Dziechciarz [2005] oraz Balińską i Sikorską-Wolak [2001].

Na znaczenie zbiorników wodnych w rozwoju turystyki zwracają uwagę Wagner [2002] i Bielak [2007]. Potwierdzają podobnie jak autorka niniejszego artykułu, ich znaczącą rolę jako istotnego waloru w turystyce. I chodzi tu nie

tylko o czynną rekreację (kąpiel, sporty wodne, wędkarstwo), ale również turystykę zorientowaną na odkrywanie walorów przyrodniczych środowiska.

Autorka opracowania uważa, że korzystnym uwarunkowaniem rozwoju agroturystyki i jednocześnie wyznacznikiem wysokiej jakości środowiska przyrodniczego, mogą stać się wpisane w krajobraz obszary prawnie chronione. Podobnych sugestii dostarcza Guzik [2005], pisząc, że wakacje w gospodarstwie agroturystycznym, spędzane w sąsiedztwie takich obszarów, pozwalają poznać prawa, jakimi rządzi się przyroda.

Pomimo pozytywnie postrzeganej kreatywności gospodarzy w organizowaniu różnych możliwości wypoczynku, należy pamiętać, że turystyka i rekreacja niesie za sobą negatywne skutki dla środowiska leśnego. Podkreśla to w swojej pracy Głowacki [2006], Nawrot i Szymański [2009], a Józeficka [2009] odnotowuje, że masowo rozwijający się ruch turystyczny i rekreacyjny zmusza służby leśne, we współpracy z samorządami gmin, do podjęcia działań mających na celu szczególną ochronę kompleksów leśnych przed dewastacją.

W pracy własnej autorka dostrzegła, że usługodawcy często kierują swój produkt do małego grona odbiorców (miłośnicy przyrody, grzybiarze). Na ten aspekt zdaje się zwrócić uwagę także Mandziuk i Janeczko [2009], pisząc o propozycji pakietu usług turystycznych na terenach leśnych dla małych grup odbiorców o wąskim zakresie zainteresowań.

Opierając się na powyższych rozważaniach, należy podkreślić, że las i zbiorniki wodne spełniają bardzo ważne funkcje dla społeczeństwa. Dostrzegają to usługodawcy, wpisując te dobra w swoje pakiety usług i jednocześnie uświadamiając, co stanowi o ich wartości. Funkcja rekreacyjno-edukacyjna gospodarstw, zwłaszcza ta związana z lasem staje się powoli kluczowym elementem ofert.

WNIOSKI

1. Otrzymane wyniki wskazują, że uwzględnione w badaniu walory przyrodnicze w zdecydowany sposób wpływają na formy organizowanego wypoczynku i atrakcje poza gospodarstwem. I choć rola lasu i liczba związanych z nim aktywności rekreacyjnych jest imponująca, to jednak bliskość zbiorników wodnych zdecydowanie bardziej ułatwia budować produkt.

2. Odległość gospodarstw agroturystycznych od lasu zmusza ich właścicieli do większej kreatywności w budowaniu usługi.

3. Gospodarstwa, w których walory przyrodnicze (las i jednocześnie woda) były położone w znacznej odległości od zagrody, nie wykazywały się większą inicjatywnością, by poszerzać ofertę i niwelować te braki.

4. Obecnie kreowana świadomość korzystnego wpływu środowiska naturalnego i otoczenia wsi na zdrowie człowieka rodzi podstawę do przekonania, że

obszary leśne będą odgrywały coraz większą rolę w budowaniu pakietów agroturystycznych.

5. Dostrzeżono pozytywną rolę lasu na polu wychowawczym i edukacyjnym, co może skutkować kształtowaniem postaw proekologicznych wśród przebywających na wypoczynku gości.

BIBLIOGRAFIA

- Balińska A., Sikorska-Wolak J. *Agroturystyka w Dolinie Bugu i uwarunkowania jej rozwoju*. Wyd. SGGW. Warszawa 2001, s. 101.
- Bielak B. *Turystyka w otoczeniu zbiorników zaporowych na Dunajcu*. Prace Geograficzne, Zeszyt 117, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2007, s. 13-27.
- Cichowska J. *Czynniki rozwoju agroturystyki na obszarach o niższych walorach przyrodniczych województwa kujawsko-pomorskiego*. Rozprawa doktorska, pod kierunkiem dr hab. Macieja Drzewieckiego, UMK, Toruń 2008, s. 10, 98-247.
- Drzewiecki M. *Podstawy agroturystyki*. Oficyna Wydawnicza Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz 2002, s. 41.
- Dziechciarz T. *Bariery rozwoju agroturystyki w powiecie Janów Lubelski [w:] Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów (Z. Kryński red.)*. Prace naukowo-dydaktyczne. Zeszyt 15. Krosno 2005, s. 275.
- Głowacki S. *Znaczenie gospodarcze i rekreacyjne dolnych warstw lasu*. Leśne Prace Badawcze 2006, Nr 3, s. 99-114.
- Guzik Cz. *Edukacja ekologiczna w agroturystyce [w:] Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów (Z. Kryński red.)*. Prace naukowo-dydaktyczne. Zeszyt 15. Krosno 2005, s. 319-327.
- Iwicki S. *Turystyka w zrównoważonym rozwoju obszarów pojeziernych*. Rozprawy nr 87. Wydawnictwo Uczelniane ATR. Bydgoszcz 1998, s. 1-156.
- Iwicki S., Łojewski S. *Kierunki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie regionu kujawsko-pomorskiego*. Wydawnictwo Uczelniane ATR. Bydgoszcz 1999, s. 78-79.
- Józefacka M. *Strategia leśna Unii Europejskiej a możliwości rozwoju turystyki w lasach*. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej 2009, R.11. Zeszyt 4 (23), s. 329-332.
- Krupińska W. *Możliwości rozwoju gospodarstw agroturystycznych w kontekście kształtowania regionalnego produktu turystycznego [w:] Turystyka wiejska a rozwój i współpraca regionów (Z. Kryński red.)*. Prace naukowo-dydaktyczne. Zeszyt 15. Krosno 2005, s. 107.
- Lopez Parra E., Gracia Calero J.F. *Agrotourism, sustainable tourism and Ultraperipheral areas: The Case of Canary Islands*. Revistade Turismo y Patrimonio Cultural 2006, Vol. 4 (1), s. 85-97.
- Mandziuk A., Janeczko K. *Turystyczne i rekreacyjne funkcje lasu w aspekcie marketingowym [w:] Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej 2009, R. 11. Zeszyt 4(23), s. 65-71.*
- Nawrot Ł., Szymański M. *Znaczenie funkcji turystycznej w gospodarce lasów państwowych na przykładzie Leśnego Kompleksu Promocyjnego "Lasy Rychtałskie" [w:] Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej 2009, R.11. Zeszyt 4(23), s. 72-78.*
- Przyroda województwa kujawsko-pomorskiego*, Kujawsko-Pomorski Urząd Wojewódzki. Wojewódzki Konserwator Przyrody. Wyd. Nice. Bydgoszcz 2001, s. 8.
- Ryan S., DeBord K., McClellan K. *Agrotourism in Pennsylvania: An Industry Assessment*, California University of Pennsylvania 2006, s. 1-24.
- Wagner A. *Possibilities of using selected small and medium size water ponds in the Cracow region for environmentally friendly recreation and ecotourism*. Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja, Inżynieria Środowiska 393, Kraków 2002, s. 233-224.

Dr Jolanta Cichowska
Uniwersytet Technologiczno-
Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Kształtowania i Ochrony
Środowiska
ul. Sucha 9
85-796 Bydgoszcz
tel. (52) 340-84-40
e-mail: jolanta_cichowska@interia.pl

Recenzent: *Prof. dr hab. Zdzisław Wójcicki*